

PISMA FRA LUKE IBRIŠIMOVIĆA ZAGREBAČKOM BISKUPU ALEKSANDRU I. MIKULIĆU 1688.

Violeta HERMAN, Sl. Brod

Uspoređuje se izvornik dvaju pisama što ih je fra Luka Ibrišimović 1688. god. uputio zagrebačkom biskupu Aleksandru Mikuliću s njihovim dosadašnjim izdanjima. Temeljem restituiranog izvornika i prijevoda analiziraju se neki aspekti povijesnih okolnosti u kojima su pisma nastala. Radu su priloženi kritički uređen tekst i prijevod pisama.

Uvod¹

Radoslav Lopašić objavio je još davne 1902. god.² 35 pisama fra Luke Ibrišimovića napisanih na latinskom jeziku, ali se, koliko nam je poznato, sve do knjige Josipa Barbarića i fra Miljenka Holzleitnera³ nitko nije sustavno bavio Ibrišimovićevom korespondencijom. Iako su fra Lukina pisma od presudne važnosti za povijest Slavonije u drugoj polovici 17. st., donedavno nije bilo njihovog cjelovitog prijevoda.

Brojni su se povjesničari⁴ koristili pismima upućenima zagrebačkim biskupima kako bi rekonstruirali vrijeme u kojemu je živio fra L. Ibrišimović. Prepričavali su ih ili djelomi-

¹ Moje bavljenje fra Lukom Ibrišimovićem, kako je prvobitno zamišljeno, nije trebalo prelaziti okvire potrebne za polaganje ispita iz latinskog jezika na poslijediplomskom studiju povijesti, ali je s vremenom preraslo u višegodišnje proučavanje zahvaljujući filigranskoj preciznosti prof. dr. Brune Kuntić-Makvić, na čemu joj usrdno zahvaljujem.

² Radoslav LOPAŠIĆ, »Slavonski spomenici za XVII. viek. Pisma iz Slavonije u XVII. vijeku (1633–1709.)«, *Starine JAZU XXX*, Zagreb, 1902., 1–177.

³ Josip BARBARIĆ – fra Miljenko HOLZLEITNER, *Pisma fra Luke Ibrišimovića zagrebačkim biskupima (1672.–1697.)*, Jastrebarsko, 2000.

⁴ Radoslav LOPAŠIĆ, *Dva hrvatska junaka – Marko Mesić i Luka Ibrišimović*, Zagreb, 1888. (reprint iz 1989.); Tadija SMIČIKLAS, *Dvjestogodišnjica oslobođenja Slavonije*, I. dio, Zagreb, 1891.; Julije KEMPF, *Požega – zemljopisne bilješke iz okoline i prilozi za povijest slobodnog i kraljevskog grada Požege i Požeške županije*, Požega, 1910. (reprint izdanje); Josip BÖSENDORFER, *Crtice iz slavonske povijesti – s osobitim obzirom na prošlost županija: križevačke, virovitičke, požeške, cisdravske baranjske, vukovske i srijemske, te kr. i slob. grada Osijeka u srednjem i novom vijeku*, Osijek, 1910. (reprint Vinkovci, 1994.) i Rudolf HORVAT, *Slavonija – povijesne rasprave, crtice i bilješke*, I sv., Zagreb, 1936., kao predstavnici »starije« historiografije te Ive MAŽURAN, »Popis naselja i stanovništva u Slavoniji 1698. god.«, *Radovi 2*, Zavod za znanstveni rad u Osijeku, Osijek, 1988.; ISTI, »Požega i Požeška kotlina za turske vladavine«, u monografiji *Požega 1227–1977.*, Slavonska Požega, 1977., kao jedini predstavnik »novije« historiografije.

čno citirali u vlastitom prijevodu, a najčešće su se pozivali upravo na dva pisma upućena Aleksandru Ignaciju Mikuliću u kasnoj zimi 1688. god., koja ovdje obrađujemo.⁵ U njima Ibrišimović, kao generalni vikar cijele Slavonije, ukratko izvješćuje novoizabranog biskupa o stanju i prilikama na tim prostorima, o bijedi stanovništva i krivcima za takvo stanje, kao i o nastojanjima bosanskog biskupa Nikole Ogramića da proširi svoju jurisdikciju na Slavoniju.

Ove važne teme fra Luka je opisao na vrlo slikovit način, koji nam puno govori i o njemu samome. No glavni je razlog za odabir ovih pisama znatno konkretniji. Naime, znamenita bitka na Sokolovcu dogodila se, prema narodnoj predaji, 12. ožujka 1688. (na Grgurevo), odnosno samo dan nakon što je fra Luka uputio pismo biskupu Mikuliću. U tom pismu nema nikakve, ni najsitnije naznake o predstojećoj bitci ili pripremama za nju. U oba je pisma glavna preokupacija generalnog vikara zagrebačkog biskupa za cijelu Slavoniju kako pomoći slavonskom puku. Biskup se pak više brine kako zadržati dijecezu u sukobu s bosanskim biskupom, a fra Luka mu pritom usrdno nastoji pomoći.⁶ Držimo da upravo rečenica u kojoj Luka Ibrišimović opisuje svoje zdravstveno stanje⁷ svjedoči protiv tvrdnje da se bitka na Sokolovcu odigrala 1688. No postoji mogućnost da je fra Luka namjerno iznio lošiju verziju svojega stanja kako bi izbjegao neku, nama nepoznatu, neugodnu dužnost koja mu je ponuđena.

Glavnina spomenutog pisma ispisana je krasopisom koji se izgledom znatno razlikuje od uobičajenog rukopisa fra Luke, a potkrale su se i znatne pravopisne pogreške.⁸ Na osnovi toga smatramo da je Luka Ibrišimović nekome diktirao tekst pisma, a svojeručno se potpisao i dodao *post scriptum*.

U transkripciji smo zadržali pravopis izvornika (grafiju i interpunkciju). Jedino su -u-, -v- i s-longa transkribirani prema današnjem pravopisu. Na nekoliko mjesta valjalo je popraviti očite pogreške pisara, što je popraćeno odgovarajućim bilješkama.

1. Nekoliko napomena o tvorcu pisama

1.1. Brojne dokumente o turskoj Slavoniji i o djelatnosti franjevačkog reda iz arhiva franjevačkog samostana u Velikoj, kao i dio knjiga iz samostanske knjižnice, uništio je požar 1842., te je tako građa koja govori o mladosti i »prvoj fazi« djelovanja fra Luke Ibrišimovića svedena na minimum. Kako bi nadomjestio nedostatak izvorne građe, R. Lopašić uglavnom je bio prisiljen formulirati pretpostavke, koje je zatim vrlo dobro obrazložio. J. Kempf ga je vjerno slijedio, dok su se kasniji povjesničari znatno oslanjali na dvojicu

⁵ Djelomične prijevode pisama (tj. citate) nalazimo u: T. SMIČIKLAS, *nav. dj.*, 134, 139; R. HORVAT, *nav. dj.*, 12 i u: I. MAŽURAN, *nav. čl.*, 35; ISTI, *nav. čl.*, 194; R. LOPAŠIĆ, *nav. dj.*, 148; KEMPF, *nav. dj.*, 152 i J. BÖSENDORFER, *nav. dj.*, 339 prepričavaju pisma, ali ne navode o kojemu je pismu riječ.

⁶ Vidi »Prilog«, 2. pismo, 5–10.

⁷ Vidi »Prilog«, 2. pismo, 12.

⁸ Pisar ovoga pisma dosljedno piše *diecaesis, adiectissimus*.

prethodnika. S obzirom na to do danas ne postoji djelo koje bi konačno riješilo bar neke od brojnih dvojbi o životu i radu fra Luke Ibršimovića.⁹

1.2. Vrativši se 1651. ili 1652. u velički samostan iz Italije, gdje se školovao, fra Luka započinje svećeničko djelovanje kao župnik u Ratkovu Potoku, a zatim postaje kapelan u Požegi. Već se tada protiv njega u javnosti pojavljuju razne optužbe čiji je glavni inicijator, vjerojatno, bosanski biskup fra Nikola Ogramić, a optužbe su 80-ih i 90-ih god. 17. st. prerasle u fizički obračun. Optužili su ga »kako u samostanu prezire crkvene zakone; kako se u selu odao pustopašnom životu, a u gradu Požegi družio se sa Turcima te ga je neki Turčin posinio«.¹⁰

Ibršimović je bio župnik u Ratkovu Potoku, pretpostavlja se, od 1652. do 1655. god.; zatim je vršio službu lektora i propovjednika samostana u Velikoj između 1656. i 1658., dok je u razdoblju od 1659.–1662. vršio službu poglavara (*praesidians*) u franjevačkoj rezidenciji u Budimu i župničku službu u Pešti. Fra Luka je 6. ožujka 1662. postao kapelan, odnosno župnik crkve sv. Duha u Vučjaku i na toj je dužnosti ostao sve do 1667., a možda i duže.¹¹ Svojim je djelovanjem fra Luka pobijao razne optužbe, nastavljajući usprkos njima obavljati navedene službe, sve dok 1672. nije bio izabran za gvardijana samostana u Velikoj, i na toj dužnosti ostao sve do 1675. god. Iste godine kada je postao gvardijan, fra Luka je u Požegi o svom trošku osnovao pučku školu za 50 učenika.¹² Godine 1675. fra Luka je bio izabran na dvije važne i utjecajne dužnosti, neophodne za funkcioniranje Katoličke crkve u okviru Turskog Carstva. Postao je definator (član uprave) franjevačke provincije Bosne Srebrene, što obavlja do 1681., a 22. ožujka postaje generalni vikar zagrebačkog biskupa Martina Borkovića za cijelu Slavoniju.¹³ Služba generalnog vikara donijela mu je brojne teškoće, ali ju je unatoč svemu obavljao sve do smrti 1698. god. Ne možemo sa sigurnošću utvrditi koje je područje obuhvaćala spomenuta vikarska inspekcija. Iz fra Lukinog pisma naime proizlazi da je on vršio inspekciju sve do Osijeka,¹⁴ iako je time bio daleko izvan ondašnjeg područja zagrebačke biskupije.¹⁵ Nakon 1681. ili 1682. god.¹⁶ fra Luka više ne mijenja mjesto boravka, već se po želji samih Požežana trajno nastanjuje u Požegi, gdje je obavljao duhovnu službu s još trojicom svećenika.

1.3. Pretpostavlja se, iako bi za točnije pretpostavke trebalo provesti iscrpno istraživanje izvorne građe, da je fra Luka relevantne ljude u Hrvatskoj, i ne samo u njoj, izvješćivao o prilikama u Slavoniji već od samih početaka službovanja u Požeškoj kotlini. Kako je

⁹ Vidi u R. LOPAŠIĆ, *nav. dj.*, 133–134; KEMPF, *nav. dj.*, 150; J. BUTURAC, »Fra Luka Ibršimović (1626–1698)«, *Požeški zbornik III*, Sl. Požega, 1970., 106–108.

¹⁰ J. BUTURAC, *nav. čl.*, 109.

¹¹ Podrobnije o službovanju fra Luke Ibršimovića vidjeti u J. BUTURAC, *nav. čl.*, 110, te usporediti s R. LOPAŠIĆ, *nav. dj.*, 135–136.

¹² R. LOPAŠIĆ, *nav. dj.*, 136; T. SMIČIKLAS, *nav. dj.*, 88; J. KEMPF, *nav. dj.*, 150; J. BUTURAC, *nav. čl.*, 111.

¹³ R. LOPAŠIĆ, *nav. dj.*, 136, 141; J. BUTURAC, *nav. čl.*, 111.

¹⁴ Vidjeti »Prilog«, 2. pismo, 2, 4.

¹⁵ Vidjeti u: Andrija LUKINOVIĆ, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, Zagreb, 1995., karta granica biskupije kroz stoljeća.

¹⁶ R. LOPAŠIĆ, *nav. dj.*, 144 navodi 1681. god., dok J. BUTURAC, *nav. čl.*, 111. donosi 1682. god.

izvješćivao u počecima nije poznato, ali se zna da su mu kasnije, kada je već zauzimao istaknutije položaje, pomagali ostali franjevci, koji su na razne načine prenosili njegova pisma u Hrvatsku. Među njima se posebno isticao Hrelja, koji je pisma stavljao u štap i tako ih prenosio preko granice.

U *post scriptumu* drugoga pisma naveden je točan put kojim zagrebački biskup treba slati pisma L. Ibrišimoviću, ali nije poznato je li se u obrnutom slučaju koristila ista ruta. Pri tom su ključnu ulogu imali koprivnički župnik i Ivan Radmanić, dozapovjednik Sv. Jurja, ali zasad ne možemo sa sigurnošću identificirati spomenuto mjesto. U obzir bi, prema našem mišljenju, ponajprije došla dva mjesta jer se nalaze u široj okolici Požege. Bliže Požegi je današnje selo Kula (negdašnji »PAGUS SZVETI GYORGY«¹⁷) gdje je 1698. bila smještena manja vojna posada. Vjerojatnije je ipak da je riječ o utvrdi Sv. Juraj (»OPPIDUM SANCTI GEORGII«¹⁸) u distriktu Miholjac, gdje je bila veća vojna posada. No u tom prvom popisu Slavonije nakon oslobođenja nismo uspjeli pronaći časnika koji bi nosio takvo ili slično prezime, što nas gotovo ni ne čudi, jer je ipak riječ o značajnom vremenskom razmaku od deset godina. Većina pisama slana je preko franjevačkog samostana u Koprivnici, a kada je bilo potrebno fra Luka je osobno odlazio u Zagreb, Koprivnicu, Varaždin ili Beč, kako bi na odgovarajuća mjesta stigle detaljne vijesti o prilikama u turskoj Slavoniji.¹⁹

1.4. Ibrišimović sam kaže kako je više puta bio u turskoj tamnici²⁰, ali se u literaturi, prema poznatoj građi, piše o njegova dva utamničenja: prvo je bilo 1680., a drugo 1684. Za drugo opisano utamničenje R. Lopašić kaže da je tada fra Luka po treći put osuđen na nabijanje na kolac.²¹ Time sam sebi proturječi, jer je prije toga spomenuo samo jedno utamničenje i izricanje spomenute kazne.

Prilično je jasno što se dogodilo 1680. god. Optužbe fra Luke Marunčića protiv Ibrišimovića, ovoga puta iznesene požeškom paši, umalo su završile kobno po fra Luku. Ponovno je bio optužen za izdaju, ali tada su ga zatvorili u tamnicu i osudili da bude nabijen na kolac. U tamnici je proveo 18 dana, a zatim je pušten zahvaljujući intervenciji svojih uglednih i utjecajnih prijatelja Turaka. Samostan u Velikoj morao je na ime otkupnine platiti 210 imperijala. Ibrišimović je o ovoj »nezgodi« pisao biskupu Borkoviću 30. prosinca 1680.²² U literaturi se navodi različit broj dana provedenih u tamnici i različita visina otkupnine,²³ a u ovome se radu koristimo podacima iz pisma.

God. 1684. Turci su uhvatili već spomenutog Lukina pouzdanika Hrelju, koji je njegovo pismo nosio kršćanskim vojskovođama, pa su ih obojicu zatvorili u tamnicu požeškog grada, gdje su držani četiri mjeseca i tek su ih nakon toga osudili na smrt nabijanjem na

¹⁷ I. MAŽURAN, nav. čl., 302.

¹⁸ I. MAŽURAN, nav. čl., 81.

¹⁹ R. LOPAŠIĆ, nav. dj., 144.

²⁰ Vidjeti »Prilog«, 2. pismo, 11.

²¹ R. LOPAŠIĆ, nav. dj., 148.

²² R. LOPAŠIĆ, nav. čl., pismo br. 51; J. BARBARIĆ – fra M. HOLZLEITNER, pismo br. 33.

²³ Vidi: R. LOPAŠIĆ, nav. dj., 145; J. KEMPF, nav. dj., 151; J. BUTURAC, *Katolička crkva u Slavoniji za turskog vladanja*, Zagreb, 1970., 141.

kolac. No, samo je Hrelju snašla dosuđena kazna, a fra Luku su Turci svezali uz njega i tako su ga držali punih sedam dana, sve dok ga nisu otkupili franjevci samostana u Velikoj.²⁴

1.5. Zadnja vijest o fra Luki iz vremena vladavine Turaka potječe iz srpnja 1684. od popa Mihajla Brešića, »duhovnika hrvatske vojske preko Drave oko Sigeta«, koji kaže da je fra Luka još živ i nalazi se u šumi. R. Lopašić kaže da nakon toga nema pouzdanih vijesti o njegovoj djelatnosti, sve do pisama upućenih biskupu Mikuliću početkom 1688.,²⁵ ali ga, kako ćemo vidjeti nešto kasnije, neki povjesničari ipak spominju prilikom prvog zauzimanja Požege.

2. Nešto o prilikama u kojima su nastala i o kojima svjedoče razmatrana pisma

2.1. Udružena kršćanska vojska pod zapovjedništvom generala Jakoba Lesle napala je Viroviticu sredinom srpnja 1684., a turski su se branitelji predali 25. ili 28. srpnja iste godine,²⁶ nakon što im je zajamčeno slobodno iseljenje iz grada. Tako je započelo vraćanje Slavonije u kršćanske ruke, a do kraja 1687. u turskim će rukama ostati samo Brod i Gradiška.

Prelazak Osijeka, bez borbe, u kršćanske ruke 5. listopada 1687. izazvao je paniku među slavonskim Turcima, pa su počeli napuštati utvrde po Slavoniji. Potaknut takvim stanjem, general Dünewald je već sljedećeg dana napustio Osijek i krenuo prema Požegi, zauzevši usput Orahovicu bez većih problema. Jedini koji mu se još mogao suprotstaviti bio je Funduk-paša, požeški sandžak-beg. Vidjevši brojnu Dünewaldovu vojsku, paša je pucnjavom topova upozorio okolne Turke da dolazi neprijatelj i napustio grad. To je Turcima u Požeškoj kotlini bio znak da napuste svoje domove i sklone se pred kršćanskom vojskom u šume, a zatim na turski teritorij.

Carskoj vojsci pridružili su se ustanici, koje je prema predaji predvodio Luka Ibrišimović, pa su 10. listopada 1687. zajedničkim snagama ušli u napušteni požeški grad i utvrdu. Bilo je to prvo oslobođenje Požege od turske vlasti koja je trajala 150 godina, 8 mjeseci i 16 dana.²⁷ Zbog nedostatka izvora teško je sa sigurnošću utvrditi koliki je istinski udio fra Luke u tome, a u literaturi se mogu naći različiti podaci.²⁸

2.2. Višegodišnje pripreme i prijelazi turske vojske preko Slavonije prilikom pohoda na različita europska bojišta, kao i udari kršćanske vojske prije i tijekom rata za oslobođenje (1683.–1691.), potpuno su razorili prirodna i materijalna dobra Slavonije, tako da se ona nakon završetka ratovanja nalazila u gotovo apokaliptičnom stanju.²⁹ Kakva je bila upra-

²⁴ R. LOPAŠIĆ, *nav. dj.*, 148.

²⁵ R. LOPAŠIĆ, *nav. dj.*, 148–149. Riječ je upravo o pismima od 24. veljače i 11. ožujka 1688.

²⁶ I. MAŽURAN, *nav. čl.*, 30 navodi da je do predaje došlo 25. srpnja, dok u I. MAŽURAN, *Požega 1227–1977.*, 192 stoji 28. srpnja 1684.

²⁷ I. MAŽURAN, *nav. dj.*, 194.

²⁸ R. LOPAŠIĆ, *nav. dj.*, 152 uopće ne spominje Ibrišimovića prilikom osvajanja Požege, ali ga zato spominju T. SMIČIKLAS, *nav. dj.*, 127 i I. MAŽURAN, *nav. čl.*, 34.

²⁹ Iscrpnije o ratnim operacijama i prilikama u Slavoniji vidi u T. SMIČIKLAS, *nav. dj.*, 103–173; I. MAŽURAN, *nav. čl.*, 27–45, kao i László SZITA, »Oslobođenje Slavonije i Osijeka od Turaka«, *Glasnik Arhiva Slavonije i Baranje* 1, Osijek, 1991., 189–203.

va u Slavoniji nakon 1687. malo je poznato. Ibrišimovićeva pisma prvorazredan su izvor za to, ali ona ipak sadrže dosta subjektivnosti. Iz njih proizlazi da su službenici bili nasilni, bezobzirni, samovoljni i nisu se držali zakona³⁰, a buduća bi istraživanja trebala pokazati koliko je fra Luka bio u pravu.³¹ Ako uzmemo u obzir s kakvim se sve problemima susretala carska vojska prilikom pohoda na Slavoniju, malo je vjerojatno da je došlo do značajnijeg poboljšanja nakon uspostave carske vlasti.³²

Jedan od najvećih problema bila je i značajna nestašica hrane³³, koja je rasla s udaljenošću vojnih postaja od glavnih opskrbnih centara. Postojalo je naime samo šest takvih centara za cijelu Slavoniju (Virovitica, Valpovo, Siklos, Osijek, Pečuh i Kaposvar za operacije predviđene u 1688. god.) u koje se dopremao vojni materijal i hrana. Glavnina robe prevozila se brodovima, što je znatno olakšavalo dopremu, ali je dolazilo do velikih problema prilikom prijevoza u unutrašnjost Slavonije. Tijekom jeseni i zime putevi su, ako su uopće i postojali, bili u vrlo lošem stanju zbog kiše i nedostatnog održavanja. Time je opskrba postajala neredovita, a loši skladišni prostori učinili su položaj vojnih postaja u blizini Save gotovo nemogućim. Kruh se u takvim prilikama vrlo brzo kvario, pa se general Dünwald već u rujnu 1687. žalio Dvorskom Ratnom Vijeću da njegove trupe dobivaju kruh kojega »ni jedan čovjek ne može jesti«, a ako je dobar dobivaju samo trećinu porcije.³⁴

2.3. Pobjeda kršćanske vojske pod Bečom bila je znak bosanskom biskupu Ogramiću da žustrije krene u ostvarivanje svojih planova za proširenje bosanske biskupije. Ogramiću je bila dobro poznata Kongregacijina odluka, donesena 21. prosinca 1650., prema kojoj je duhovna vlast nad četiri srednjoslavonske župe (Ratkov Potok, Požega, Garčin i Selci) povjerena bosanskoj biskupiji. Bosanska biskupija imala je, dosta neodređeno, pravo ubiranja kanonske četvrtine u tim župama, a istodobno su velički i našički samostan imali pravo ubiranja prihoda tih župa za uzdržavanje svojih škola.³⁵ Svaka je strana ovaj dekret interpretirala u svoju korist i pozivala se na nj u prilikama učestalih nesuglasica.

No, do danas nije sa sigurnošću utvrđeno gdje se točno nalazila istočna granica zagrebačke biskupije uoči pada Slavonije pod tursku vlast.³⁶ Najsporniji dio granične linije, prema našem mišljenju, odnosi se upravo na Požešku kotlinu, iako kod J. Buturca nema dvojbe da ona pripada zagrebačkoj biskupiji, te se i trebala vratiti pod njezinu jurisdikciju nakon oslobođenja od Turaka.³⁷ Ali jedna rečenica iz fra Lukinog pisma³⁸ potvrđuje da se zagrebački i bosanski biskup bore za teritorij pečujске biskupije.³⁹

³⁰ Vidi »Prilog«, 1. pismo, 4–5, 8, 11; 2. pismo, 16.

³¹ Za usporedbu vidjeti Ivan ERCEG, »Životni uvjeti stanovništva u Slavoniji (i dijelu Podunavlja) krajem 17. i početkom 18. stoljeća«, *Acta historico-oeconomica*, vol. 21 (1), Zagreb, 1994., 11.

³² Opširnije vidjeti u Othmar PICKL, »Udio Štajerske u pobjedi nad Turcima kod brda Harsany god. 1687.« Prilog logistici »Velikog turskog rata«, *Historijski zbornik*, XLI/1988., Zagreb, 1989.

³³ O tome svjedoče i pisma Luke Ibrišimovića. Vidi »Prilog«, 1. pismo, 4–5, 8.

³⁴ O. PICKL, nav. čl, 205.

³⁵ J. BUTURAC, nav. dj., 105–106.

³⁶ A. LUKINOVIĆ, nav. dj., 27.

³⁷ J. BUTURAC, nav. dj., 147.

³⁸ Vidi »Prilog«, 2. pismo, 4.

³⁹ A. LUKINOVIĆ, nav. dj., 28.

Bosanski biskup fra Nikola Ogramić započeo je borbu sa zagrebačkim biskupom za slavonske župe, čim je 1669. god.⁴⁰ posvećen za biskupa, uspostavljajući brojne veze u Beču i Rimu nastojeći tako proširiti svoj utjecaj u Slavoniji. Zagrebački biskup Borković borio se protiv N. Ogramića, kojega je tužio Kongregaciji, ali mu 1678. Kongregacija odgovara neka prepusti slavonske župe bosanskom biskupu.⁴¹ Borba za Slavoniju podijelila je i same slavonske franjevce te izazvala prilično oštro međusobno razračunavanje.

Kako bi sebi osigurao što bolje pozicije u daljnjoj borbi, biskup Ogramić je već 1684. u Beču poduzeo odlučne korake da upotpuni svoj naslov koji je, prema njemu, trebao glasniti »biskup bosanski ili đakovački«. Suočen s Ogramićevom akcijom, zagrebački biskup Borković također je bio prisiljen u Beču tražiti podršku za očuvanje svojih pozicija, a jedan od njegovih najutjecajnijih pomagača bio je bečki biskup Leopold Kolonić, kasniji ostrogonski nadbiskup, primas Ugarske i kardinal.⁴²

Fra Luka je držao potpuno neopravdanima zahtjeve bosanskog biskupa Ogramića i ogorčeno im se suprotstavljao,⁴³ ali je ujedno nastojao ne protiviti mu se otvoreno, budući da je Nikola Ogramić bio, po svemu sudeći, opasan protivnik.⁴⁴ Zbog toga je fra Ogramićeva djelatnost u Slavoniji bila usmjerena upravo protiv fra L. Ibrišimovića, najznačajnijeg čovjeka zagrebačkog biskupa Borkovića na terenu, njegovog generalnog vikara za cijelu Slavoniju.

2.4. Prema sumarnom popisu naselja iz 1688. u široj okolici Osijeka, Požege i Virovitice bilo je ukupno 70 naseljenih i 452 raseljena sela i naselja. Izračunavajući mogući broj stanovnika za područja koja nisu bila obuhvaćena sličnim popisom iz 1696., I. Mažuran je došao do rezultata da Slavonija te godine nije imala više od 40.000 stanovnika, što je samo 20% stanovništva koje je tamo obitavalo prije pohoda Kara Mustafe na Beč 1683. Prema istom popisu u Požeškoj je kotlini bilo 131 naseljeno i 181 pusto selo,⁴⁵ a o malom broju preostalog stanovništva i njegovom teškom položaju govore i fra Lukina pisma.⁴⁶

Požega je po veličini bila drugi grad turske Slavonije, odmah iza Osijeka, i u njoj je prema procjeni I. Mažurana živjelo tri do pet tisuća muslimana i Turaka.⁴⁷ Koliko je katolika živjelo u Požegi pred kraj turske vladavine donosi nam izvještaj bosanskog biskupa Nikole Ogramića iz 1672.–1673. U Požegi, prema tom izvještaju, živi 1.024 katolika u 200 kuća⁴⁸, a muslimanskih je kuća oko tri tisuće. Ogramić procjenjuje kako ukupan broj katolika u Požeškoj kotlini (u župama Požega, Velika i Vrčin-Dol) iznosi oko 10.000, broj pravoslavnih je oko 2.500, a muslimana je oko 20.000.⁴⁹ No ovdje je nužno upozoriti na

⁴⁰ Prva godina biskupovanja preuzeta iz knjige *Opći šematizam katoličke crkve u Jugoslaviji*, Zagreb, 1975., 339.

⁴¹ Vidi opširnije J. BUTURAC, *nav. dj.*, 136–142.

⁴² J. BUTURAC, *nav. dj.*, 147–148.

⁴³ Vidi »Prilog«, 1. pismo, 6; 2. pismo, 5–9.

⁴⁴ Vidi »Prilog«, 1. pismo, 14; 2. pismo, 14–15.

⁴⁵ I. MAŽURAN, *nav. čl.*, 40.

⁴⁶ Vidi »Prilog«, 1. pismo, 4–5, 8; 2. pismo, 2–3.

⁴⁷ I. MAŽURAN, *nav. čl.*, 40.

⁴⁸ Josip BUTURAC, *nav. dj.*, 28.

⁴⁹ J. BUTURAC, *nav. dj.*, 33.

oprez, budući da se brojke u izvještajima sastavljenima u to vrijeme znatno razlikuju, pa ih se ne smije shvatiti kao egzaktne, već kao približne pokazatelje stanja u vrijeme nastanka izvještaja.

2.5. Franjevački samostani u Velikoj i Našicama bili su duhovno-vjerska središta slavonskih katolika tijekom cjelokupne turske vladavine, za razliku od franjevačkog samostana u Šaregradu čiju je ulogu od 17. st. preuzeo biskupski vikarijat Srijemske biskupije u Nijemcima. Samostan u Velikoj brinuo se za Požeštinu i Posavinu, tj. za područje južno od Papuka i Krndije sve do Save, dok je našički samostan slao svećenike u dio Podravine i u Đakovštinu.⁵⁰

Zahvaljujući brojnosti braće i ekonomskoj snazi samostana jedino su ta dva samostana uspjela preživjeti tursku vladavinu i cijelo se vrijeme odgovarajuće brinuti za svoje područje u kojemu su duhovne službe vršili uglavnom franjevci. Prema izvještaju fra Petra Nikolića, vikara zagrebačkog biskupa za Slavoniju, 1660. god. cijela srednja Slavonija imala je 28 župa; od toga se velički samostan brinuo za njih 11. Za područje srednje Slavonije brinulo se 30 svećenika franjevac i 4 svjetovna svećenika⁵¹, a pretpostavlja se da je cijela Slavonija tijekom 17. st. mogla imati između 50 i 60 svećenika.⁵²

No Bijela je Stijena bila među onim župama u kojima nije bilo svećenika tijekom turske vladavine, što je vidljivo iz Ibrišimovićeve pisma⁵³. Pretpostavljamo da je do toga došlo iz dva razloga. Bijela se Stijena nalazila u nesigurnom pograničnom području, stalno izloženom pljačkaškim pohodima, a s obzirom na značajnu udaljenost od Velike bila je prerižično područje za franjevce.

Kronični nedostatak svećenika osjećao se u cijeloj Slavoniji, izuzev neposredne blizine veličkog i našičkog samostana, tako da je narod ostajao bez osnovne duhovne brige. Tamo gdje je postojao svećenik, duhovna služba često nije bila na zavidnoj razini, što zbog neukosti svećenika što zbog nedostatka osnovnih sredstava za obavljanje službe. Nedostajalo je svetog ulja, hostijâ, kaležâ, misalâ, misnog ruha, krsne vode⁵⁴, a posebice crkava, jer se od petstotinjak srednjovjekovnih crkava i kapela (bilo samostanskih ili župnih) pod turskom vlašću održalo svega pedesetak. Ostalih 450 sakralnih građevina svih vrsta bilo je ili porušeno ili su propale tijekom vremena, jer turske vlasti nisu dopuštale da ih se popravlja, dok su crkve u većim gradovima pretvorene u džamije.⁵⁵

Prema izvještaju fra Petra Nikolića iz 1660. god. samo se šest crkava u cijeloj Slavoniji isticalo svojom ljepotom (vjerojatno čvrstinom gradnje i ukrašenom unutrašnjošću), a među njima je i crkva sv. Petra u Kaptolu.⁵⁶ Ta bi činjenica mogla, između ostalog, obja-

⁵⁰ J. BUTURAC, *nav. dj.*, 28, 174.

⁵¹ J. BUTURAC, *nav. dj.*, 174.

⁵² J. BUTURAC, *nav. dj.*, 176.

⁵³ Vidi »Prilog«, 1. pismo, 7.

⁵⁴ T. SMIČIKLAS, *nav. dj.*, 91–92.

⁵⁵ J. BUTURAC, *nav. dj.*, 180–181.

⁵⁶ J. BUTURAC, *nav. dj.*, 181.

sniti Ibrišimovićevu preneraženost nad postupkom bosanskog biskupa Ogramića, koji je prepozituru nad tom crkvom dao Fridrichu Otonu.⁵⁷

U odnosu na ovakvo stanje u Slavoniji Požega se čini kao raj na zemlji. Prema Ogramićevom izvještaju iz 1672.–1673. u Požegi se kao nigdje drugdje u Osmanskom Carstvu vjernici zvonom pozivaju na službu Božju, redovnik javno nosi redovničko odijelo, a sveta pričest javno se sa svjetiljkom nosi kroz grad.⁵⁸ Turske su vlasti jedino ovdje katolicima priznavale samoupravu u nasljednom pravu, tj. katolici su imali zasebnu općinu sa činovnicima i sucima koji su izdavali isprave na latinskom jeziku. Katolici su bili jedina priznata kršćanska zajednica u gradu, a prema istoj odredbi u grad je bilo zabranjeno doseljavanje protestanata i pravoslavnih.⁵⁹

3. Zaključne napomene

Ova dva pisma jasno ocrtavaju odnos između novoizabranog zagrebačkog biskupa i generalnog vikara izabranog u vrijeme njegova prethodnika. Iako se Luka Ibrišimović ponizno obraća svome prelatu i spreman je učiniti gotovo sve kako bi mu pomogao, ipak se osjeća značajna samouvjerenost osobe koja puno bolje poznaje prilike na terenu. Fra Luka strpljivo odgovara biskupu Mikuliću na postavljena pitanja, objašnjavajući mu što se događa te moleći pomoć. Ali kada je riječ o poslovima koje je vikar radio u vrijeme njegova prethodnika, jasno se osjeća nastojanje da tako i ostane.

No fra Luku prije svega zaokuplja sudbina običnog puka, kojemu život zagorčavaju obje vojske – kršćanska i turska. Turci svakodnevno nesmetano pljačkaju, ubijaju i odvođe zarobljenike, a kršćanska vojska, umjesto da ih napada, oduzima hranu vlastitom narodu. Upravo ta potpuna nemoć pred turskom vojskom jako smeta fra Luki, budući da je tijekom tri godine osobno pridonosio protjerivanju Turaka iz Slavonije. U tom je razdoblju fra L. Ibrišimović uhodio po Osmanskom Carstvu zbog čega je i osuđen na kaznu nabijanja na kolac. Stoga ne čudi što mu od 1685. do 1688. nema ni traga u izvornoj građi.

⁵⁷ Vidi »Prilog«, 2. pismo, 5.

⁵⁸ J. BUTURAC, *nav. dj.*, 29–30; J. BUTURAC, *nav. čl.*, 111.

⁵⁹ J. BUTURAC, *nav. dj.*, 29.

PRILOG^a

1. pismo: Požega, 24. veljače 1688.

1 Illustrissime^b Reverendissime Domine^c Domine colendissime Patrone^d humillium^e meorum obsequiorum paratissimam oblationem.

2 De dato quinta Februarii ex Termis ad^f Varasdinum positas litteras suae Dominationis Illustrissimae et Reverendissimae cum animi mei iubilatione percepi, et contentis intellectis eandem ad Dignitatem Episcopatus Zagrabiensis esse sublimatam^g summe gaudeo, cordicitus apprecando, ut servatore Deo, cuius honoris et gloriae promovendae onus suscipit, ad multos annos continuare et tandem pro consolatione sui gregis in finem feliciter deducere possit et valeat: 3 quod autem cupit informari de statu harum partium, et animarum Christi fidelium in hac patria recenter ab hoste infernali eliberata existentium, et de quaeritatis^h Praepositis pro nunc, quia versamur in summo vitae periculo, nihil respondere possum; 4 nam tactus hostis, in loco Gradiska satis copiose congregatus esse auditur, totis intendens viribus militem sacrae Caesareae Maiestatis iterum ex hac Patria exturbare, et revera si venerit, sine dubio exturbare poterit, nam militia hic posita non conservatiioni partium, sed Christifideliumⁱ dissipationi hucusque attendit, et in tantum afflicta Christianitas dissipata est, quae nulla media pro sustentanda uita habens, uel iterum se Turcis subdere, vel hic degens fame perire debet; 5 et hoc fieri non debuisset, cum annona tam ex contributione Colonorum^j, quam etiam ex Confiscatione frumenti Turcici, sufficientissime relictata fuit, unde ex negligentia supratacti militis nostrae pauperulae Christianitatis ad duo millia utriusque sexus in captivitate in manibus Turcarum detinentur. 6 Quoad lites inter Episcopos Zagrabienses et Bosnenses suae Dominationi Illustrissimae et Reverendissimae breviter respondeo, et dico, Episcopum Bosnensem nullum legitimum Ius Posegae et Diacoviae posse habere, cum Decretum sacrosanctae sedis Apostolicae clare limitaverit, Episcopatum Bosnensem ultra Szavum non debere extendi. 7 Praepositurae quidem duae sunt, una sub Billasztina, et haec toto Turcarum Dominio desolata fuit, altera vero in territorio Posegae, in qua etiam nunc Parochus Pater noster in administratione sacramentorum habetur. 8 Quod vero sua Dominatio Illustrissima et Reverendissima

^a Uz izvorni tekst zabilježene su razlike između izvornika i njegova čitanja u ovome radu, te Lopašićevog i/ili Barbarić – Holzleitner izdanja. Razlike u interpunkciji se ne bilježe.

^b R. Lopašić, 1902., nakon ove riječi stoji *et*, kojega nema u izvorniku.

^c Lopašić, 1902., ne donosi nastavak pozdravne formule.

^d Barbarić – Holzleitner, 2000., *patrone colendissime*.

^e Barbarić – Holzleitner, 2000., *humillium*.

^f Barbarić – Holzleitner, 2000., nema *ad*.

^g U izvorniku stoji *sublitrata*; Lopašić, 1902., *sublimatam*; Barbarić – Holzleitner, 2000., *sublaturum*.

^h U izvorniku riječ izgleda kao *quaerisatis*; Lopašić, 1902., *quaerisatis* je i objavio; Barbarić – Holzleitner, 2000., *quaesitatis*. Budući da Joannis BELLOSZTENECZ, *Gazophylacium*, 1740., donosi *quaero, ivi, itum* koji značenjem odgovara ovom mjestu ispravku smo učinili prema njemu.

ⁱ Barbarić – Holzleitner, 2000., *Christi fidelium*.

^j Barbarić – Holzleitner, 2000., *colonom*.

iudicaverit me temporalibus carere subsidiis, ille nouit, qui est scrutator^k cordium, quod nec ad unum mensem hic, si hostis non exturbaverit, manere poterimus, nam officiales hic Posegae positi etiam frumentum seruitiis spiritualibus acquisitum ex nostris ecclesiis pro sustentatione nostra positum viva crudelitate confiscarunt, eo quia principales officiales Lutherani et Calvinistae, et alii haeretici harum partium gubernium habent; **9** de aliis rebus in litteris suae Dominationis Illustrissimae et Reverendissimae positis occasione meliori fusius scribere conabor: **10** Insuper notifico suae Dominationi Illustrissimae et Reverendissimae, me pro afflictae huius Christianitatis liberatione plurimum laborasse, et meo labore explorando per diversas Othomani Imperii partes, quomodo miles Christianus proficeret impallationis supplicium procuraveram, et quae, et quanta per triennium perpessus fueram, enarrare vix possem, unde dico suae Dominationi Illustrissimae et Reverendissimae, visa afflictione moderna huius pauperulae gentis possum dolere, me bene fecisse; **11** hanc ob causam hodierna die ad sacratissimam^l Caesaream Regiamque Maiestatem expedio Reverendum Patrem Ioannem Pinotich a Posega supra annotata lamenta depositurum, humillime etiam suam Dominationem Illustrissimam et Reverendissimam rogando, dignetur illum ibidem iuvare, ut possit pro defensione supra annotatae Christianitatis, ne iterum se Turcis subdat ad hos crudeles et impios officiales procurare mandatum, alias labor noster, quem a tot annis sub vitae periculo habuimus, inanis evadet; **12** et si quidam Pater Marianus Alumnus nostri Conventus ad suam Dominationem Illustrissimam et Reverendissimam^m accesseritⁿ, ex eodem plura habere poterit.^o **13** Interm suam Dominationem Illustrissimam et Reverendissimam in felici statu conservari et bene valere cupio, quam Deus benedictus †^p Datum Posegae 24. februarii 1688.

14 Suae Dominationis Illustrissimae et Reverendissimae

Addictissimus servus
frater Lucas Ibrissinovich.

15 P. S.^q Nuper Episcopus Bosnensis Vienna ad me scripsit, recommendando ne aliquem Zagrabia huc missum reciperem, hoc suae Dominationi Illustrissimae et Reverendissimae sub secreto dico, quia nollem me illi contrarium exhibere, cum sit homo duri sermonis.

Epistolae ad episc., vol. XX. br. 24^r. u nadb. arhivu.

^k Barbarić – Holzleitner, 2000., *servator*.

^l Barbarić – Holzleitner, 2000., *sacram*; u izvorniku *scram* s oznakom kraćenja.

^m Lopašić, 1902., ispušta ovu riječ.

ⁿ Jedna od rijetkih pogrešaka R. Lopašića prilikom transkribiranja ovih pisama, budući da je čitao i objavio *accederit*.

^o Lopašić je tekst u izvorniku upisan pod P. S. umetnuo ovamo bez ikakve naznake.

^p Lopašić, 1902., ne čita ostatak pozdrava.

^q Lopašić, 1902., nema P. S., a tekst dodatka uvrstio je u pismo. Uz bilj. o.

^r Lopašić, 1902., stoji br. 27.

2. pismo: Požega, 11. ožujka 1688.

1 Illustrissime et Reverendissime Domine^s Domine meorum obsequiorum paratissimam recomendationem.

2 Ad contenta in litteris nuper ad me transmissis, quoad statum Diecaesis^t Vestrae recen-ter a Dominio Turcarum recuperatae suae Dominationi Illustrissimae et Reverendissimae sufficienter respondere non potui, stante quod non videam totaliter has partes esse elibe-ratas, quippe Turca hostis Infernalis Christiani nominis per totum territorium libere et si-ne laesione cum notabilissimis damnis afflictae Christianitatis continuo excurrere non cessat, immo passus ne inter Praesidia habeatur correspondentia iam praeculisse videtur, et gentem afflictam partim occidendo partim in captivatem irrevertibiliter ad propria ab-ducendo, qualibet ferme die tamquam leo rugiens hinc et inde pervolare non defatigatur.

3 Status igitur huius afflictae Christianitatis, quae iam exiguo continetur numero est mise-rimus, et si brevi aliqua auxilia pro retundendo hoste non submittentur, certo sciat sua Dominatio Illustrissima ac Reverendissima quod vanum est nos hucusque laborasse. 4 Ego quidem a pia memoriae predecessore Vestro omnium Ecclesiarum in hoc tractu ex-tensive Eszekium usque, cum sint ibi limites Diecaesis Zagrabiensis Vicariam inspecti-onem habui, Praedecessor vero et sacros submittebat liquores et ordinandos ad ordines admittebat. 5 Audivi quod multis ab hinc annis inter Episcopos Zagrabienses et Bosnen-ses propter Posegam et tres alias parochias lites fuerint, conabantur enim praetacta loca Episcopi Bosnenses sine ullo fundamento Diecaesi suae subiugare cum clare exprimant sacrosanctae Sedis Apostolicae decreta Diecaesim Bosnensem non debere ultra Savum extendi, et hae lites inter praememoratos Episcopos Zagrabienses et Bosnenses usque ad annum electionis in Episcopum moderni Episcopi Bosnensis siluerant, 6 qui primo sui Episcopatus anno vi potius quam ratione super annotata loca ad suam Diecaesim pertine-re probare nitebatur, et defacto, uti recen-ter et audivi et vidi in litteris ad Generalem huc transmissis, quod Posegam et Ecclesiam sancti Petri cuidam Praeposito Friderico Othoni Comiti Sacri Romani Imperii vel donaverit vel nescio quo modo Officiale instituerit. 7 Stante igitur hac perturbatione sua Dominatio Illustrissima et Reverendissima cum tacto Episcopo lites quo citius poterit frangere studeat, qui pro hac re decidenda nihil cum fun-damento monstrare valebit, quo possit diutius uel litigare, uel suae intentioni satisfacere. 8 Ego quantum est ex mea parte suae Dominationi Illustrissimae et Reverendissimae cum caeteris Patribus meis Franciscanis in omni re possibili servire conabor, et ut sua Domina-tio Illustrissima et Reverendissima in hoc opere decidendo maturius procedere possit, aliqua sacrosanctae Sedis Apostolicae Decreta, quae iterum nobis restituenda opto, mo-derna occasione transmitters volui, et interim lites et differentiae, quae ad haec usque tempora inter personas notas irrepserant Romae videndae sunt, hoc unum pro fundamento stante, quod Episcopi Bosnenses non zelo spiritualis servitii, sed ambitione securioris pro se status manendi legitimo et proprio, tempore Turcarum non impediante Episcopo has

^s Lopašić, 1902., ne donosi nastavak pozdravne formule.

^t U cijelom tekstu ovoga pisma riječ dieceza dosljedno je pisana *diecaesis*. Lopašić, 1902., dosljedno isprav-lja u *dioecesis*; Barbarić – Holtzleitner, 2000., *diaecesis*.

partes certis figmentis et non rationibus sibi adscribere laborabant. **9** Cum vero hostis cruentus Turca, sub quo dicta praetendebantur loca iam sit Deo propugnatore propulsus, et Diecaesis ab eodem purgata, nec datur quod proprium Episcopum in administratione vel intuendo grege suo impedire posset iusto iure unaqueque ovis ad suum pastorem pascenda redire tenetur, nec sacrosanta Sedes^u Apostolica, quae pia et clemens mater est in simili negotio iniuriam faceret. **10** Quod sua Dominatio Illustrissima et Reverendissima mihi protectionales patentes procurare^v se offert, et maximas et infinitas pro simili dignatione gratias agens cum debita d(iligen)tia^w respondeo. **11** Ego cum sim homo a Turcis pluries crudelissime plagatus, in carceribus comp(editus)^x catenis saepius cum vitae periculo detentus, immo per triennium ad supplitium impalationis (qae)situs^y, et iam totis vitae viribus enervatus, restat mihi residuos aliquot vitae dies, ut meo Redemptori saltem aliquantulum praesentari possim, aliquem quietis locum eligere^z, in quo et transacta tempora discutere, et me saltem aliquo ordine ad aeternitatis iter disponere valerem,^{aa} **12** et quamvis defacto sim^{ab} in lecto catharo et languoribus debilitatus non tamen cessabo cum supra nominatis Patribus meis suae Dominationi Illustrissimae et Reverendissimae debita et religiosa servitia praestare, si quid novit quod per me vel per Patres meos in augmentum honoris Dei et sui officii fie(ri pos)set, iubere dignetur nam in omnibus nos paratissimos videbit et experietur, et permanentes (ad)^{ac} servitia suae Dominationis Illustrissimae et Reverendissimae, eandem faelicissime valere, et in prosperitate conservari optamus quam Deus etc. Datum Posegae 11^{ad}. marti 1688.

13 Suae dominationis Illustrissimae et Reverendissimae

Addictissimus^{ac} servus
frater Lucas Ibrisimi
a Posega

14 P. S.^{af} Haec decreta quae transmitto, suo tempore iterum nobis restituenda recommendo nec vellem ut Episcopus Bosnensis me sibi contrariari vel contra ipsum agere, adverti-

^u Barbarić – Holzleitner, 2000., *Sedis*.

^v Barbarić – Holzleitner, 2000., samo *curare*.

^w Prilikom ukoričavanja je zahvaćen rub pisma, pa su nevidljivi krajevi sljedećih 12 redaka. U ovom retku vidi se početno *-d-*, a u sljedećem završno *-tia* riječi koju čitamo *diligentia*. Barbarić – Holzleitner, 2000., *reverentia*.

^x Barbarić – Holzleitner, 2000., *captus*.

^y Barbarić – Holzleitner, 2000., *situs*.

^z Barbarić – Holzleitner, 2000., *nema*.

^{aa} Lopašić, 1902., od *valerem* nadalje bez naznake je izostavio ostatak pisma, osim datuma i potpisa.

^{ab} Barbarić – Holzleitner, 2000., *defacto sim* nema.

^{ac} Barbarić – Holzleitner, 2000., ničim ne dopunjuje ovaj završetak reda.

^{ad} Kod Barbarić – Holzleitner, 2000., nalazi se datum od 15., iako u originalu stoji 11. ožujka. Pretpostavljamo da je ovdje prepisan datum koji se nalazi u gornjem lijevom uglu prve stranice pisma. Prilikom sređivanja grade svako je, naime, Ibrišimovićevo pismo iz ovoga korpusa u gornjem lijevom kutu dobilo datum uz koji je stavljen redni broj pisma. Kod ovog pisma došlo je do pogreške: umjesto 11. stoji 15. ožujka.

^{ae} U izvorniku *adictissimus*; Lopašić, 1902., *affictissimus*; Barbarić – Holzleitner, 2000., *humillimus*.

^{af} Lopašić, 1902., *nema* P. S. – usp. bilj. aa.

ret, sua igitur dominatio Illustrissima et Reverendissima me sub silentio habere dignetur. **15** Litteras, quas ad me imposterum scribet, Caproncensi Parocho recommendet^{ag} ille vero transmittat Praenobili ac Generoso domino Ioanni Radmanich^{ah} Vice Capetaneo sancti Georgii sic hac via bene directae et recommendatae ad me defferentur^{ai}, et iniungat sua Dominatio Illustrissima et Reverendissima ne in via aliquubi detineantur. **16** – Ceterum pro aliquo subsidio temporali, eadem via mittendo, me recommendo – nam sub hac pessima gente Militum vere vitae sustentatione indigemus.

Epistolae ad episcop. vol. XX. br. 32. u nadb. arh.

^{ag} Prvobitno je bilo napisano *recommendentur* (što podrazumijeva *litterae* kao subjekt). Fra Luka je oblik djelomično ispravio kako bi ga prilagodio subjektu s početka rečenice (tj. biskupu Mikuliću). Ispravak nije potpuno proveo jer je ostalo suvišno -n-, *recommendent*, dok je -ur prekríženo.

^{ah} Čitanje nije sigurno.

^{ai} Barbarić – Holzleitner, 2000., *differentur*.

PRIJEVOD

1. pismo: Požega, 24. veljače 1688.

1 Presvijetli i prepoštovani gospodine, gospodine prepoštovani pokrovitelju¹ podastirem Vam najspremnije svoju poniznu uslužnost.

2 Iz pisma Vašeg presvijetlog i prepoštovanog gospodstva sastavljenog u Varaždinskim Toplicama 5. veljače s velikom sam radosti u duši razumio i razabrao sadržaj, te se silno radujem da je Vaše presvijetlo i prepoštovano gospodstvo uzdignuto na dostojanstvo zagrebačkog biskupa, i iz dubine duše se molim da uz pomoć Božju, teret promicanja čije časti i slave je preuzelo Vaše presvijetlo i prepoštovano gospodstvo, ono uzmogne i bude kadro mnogo godina obavljati i na posljetku ga sretno privesti kraju na utjehu svoga stada. **3** Što pak želite biti obavješteni o stanju ovih krajeva² i stanju duša kršćanske vjere³ koje žive u ovoj zemlji netom oslobođenoj od paklenog neprijatelja⁴, i o potraživanim prepoziturama za sada ne mogu odgovoriti, jer se nalazimo u krajnjoj pogibelji.

4 Naime, čuje se da je rečeni neprijatelj okupljen u velikom broju u mjestu Gradiška⁵, ka-neći svim silama po drugi put vojnike Posvećenoga Carskog Veličanstva istjerati iz ove zemlje – i uistinu, ako dođe moći će ih bez sumnje istjerati, jer vojska ovdje smještena sve do sada ne nastoji očuvati ove krajeve već raspršiti vjernike Kristove. Jadni je kršćanski svijet raspršen toliko, da će se morati bez ikakvih sredstava za održanje u životu, ili ponovo podložiti Turcima ili ovdje u nestašici propasti od gladi. **5** To se pak nije moralo dogoditi, jer je bilo ostavljeno dostatno žita, kako od seljačkih davanja tako i od konfiskacije turskog žita. K tome zbog nemarnosti već spomenute vojske oko 2.000 naših jasnih kršćana obaju spolova Turci zadržavaju zarobljene u svojim rukama⁶.

6 Što se pak tiče spora između zagrebačkog i bosanskog biskupa⁷, Vašem presvijetlom i prepoštovanom gospodstvu ukratko odgovaram i kažem da bosanski biskup ne može imati nikakvo legitimno pravo u Požegi i Đakovu, budući da je dekret svete Apostolske stolice⁸ jasno ograničio da se bosanska biskupija ne smije širiti preko Save. **7** Prepoziture su dakako dvije, jedna pod Bijelom Stijenom⁹ i ta je bila opustjela za čitavoga turskog vlada-

¹ Aleksandar Ignacije Mikulić biskupovao je od 1688. do 1694. god.

² Misli se, naravno, na Slavoniju.

³ Stanovništvo Slavonije drastično se smanjilo zbog neprestanih ratnih djelovanja obje strane tijekom rata za oslobođenje od Turaka.

⁴ Požeški grad i utvrda oslobođeni su 10. listopada 1687.

⁵ General Dünewald došao je do Gradiške nekoliko dana nakon oslobođenja Požege, ali je nije uspio osvojiti, pa je stalna opasnost prijetila Požegi i cijeloj široj okolici.

⁶ Malo je poznato o upravi Slavonijom netom nakon oslobođenja.

⁷ Sporovi između zagrebačkih i bosanskih biskupa trajali su od sredine 17. st.

⁸ Fra Luka vjerojatno misli upravo na dekret iz 1650.

⁹ Bijela Stijena nalazi se pokraj Lipika.

nja¹⁰, druga je pak na području Požege, gdje je i sada otac župnik i s naše strane obavlja sakramente.¹¹

8 Ono pak, što je Vaše presvijetlo i prepoštovano gospodstvo prosudilo da sam bez ikakvih vremenitih potreština: Onaj koji ispituje ljudska srca zna da se ovdje nećemo moći održati niti jedan mjesec, ni ukoliko nas neprijatelj ne otjera, jer su službenici postavljeni ovdje u Požegi živom okrutnošću konfiscirali čak i žito iz naših crkava priskrbjeno za duhovne službe za naše uzdržavanje, zbog toga što su glavni službenici koji drže vlast u ovim krajevima luterani, kalvini i drugi heretici.

9 O drugim stvarima koje stoje u pismu Vašeg presvijetlog i prepoštovanog gospodstva pokušat ću opširnije pisati u boljoj prilici. **10** Povrh svega dajem na znanje Vašem presvijetlom gospodstvu da sam ja vrlo mnogo radio na oslobođenju ovog jadnog kršćanskog svijeta i da sam izviđajući vlastitim trudom po različitim krajevima Osmanskog Carstva kako bi kršćanska vojska napredovala, priskrbio sam sebi kaznu nabijanja na kolac. Što sam i koliko pretrpio u tri godine¹² jedva bih mogao ispričati, ali gledajući sadašnju trpnju ovoga bijednog naroda mogu žaliti što sam dobro radio.

11 Zbog toga s današnjim danom šaljem Presvetom Carskom i Kraljevskom Veličanstvu¹³ časnog oca Ivana Pinotića iz Požege¹⁴ da uloži gore spomenute pritužbe i preponizno molim Vaše presvijetlo i prepoštovano gospodstvo da se udostoji gore ga potpomoći, kako bi on mogao ishoditi naredbu ovim okrutnim i bezbožnim službenicima, a za obranu gore spomenutih kršćana da se oni ne podlože ponovo Turcima. Inače će uzaludnim ispasti naš trud, što smo ga tolike godine ulagali uz životnu opasnost. **12** Ako otac Marijan¹⁵, gojenac našeg samostana, stupi pred Vaše presvijetlo i prečasno gospodstvo, od njega će ono moći više doznati. **13** Za sada želim da Vaše presvijetlo i prepoštovano gospodstvo bude dobro i zdravo. Neka Vas čuva blagoslovljeni Bog † U Požegi 24. veljače 1688.

14 Vašega presvijetloga i prepoštovanoga gospodstva

Najodaniji sluga
brat Luka Ibrišimović

15 P. S. Nedavno je bosanski biskup¹⁶ meni pisao iz Beča, naređujući neka ne primam nikoga otposlanog ovamo iz Zagreba, a ovo kažem Vašem presvijetlom i prepoštovanom gospodstvu u povjerenju, jer ne bih htio njemu ispasti protiv¹⁷ budući da je čovjek tvrd na riječi.

¹⁰ Odnosno, u njoj nije bilo svećenika tijekom turske vladavine.

¹¹ Na područjima u blizini franjevačkih samostana nije se toliko osjećao nedostatak svećenika kao drugdje.

¹² Tijekom te tri godine u izvorima nema vijesti o fra Luki. Upravo ovaj dio pisma govori nam što je fra Luka uistinu radio za to vrijeme.

¹³ Leopold I. Habsburški (1657.–1705.).

¹⁴ Ivan Pinotić bio je jedan od franjevac-ustanika (R. LOPAŠIĆ, *nav. dj.*, 148), ali nam osim toga o njemu više ništa nije poznato.

¹⁵ Nije nam poznato o kome je riječ.

¹⁶ Fra Nikola Ogramić, bosanski biskup (1669.–1701.).

¹⁷ Borba između zagrebačkog i bosanskog biskupa podijelila je i slavonske franjevce, pa je stoga fra Luka razumljivo oprezan.

2. pismo: Požega, 11. ožujka 1688.

1 Presvijetli i prepoštovani gospodine, preporučujem Vam gospodine najspremniju svoju uslužnost.

2 Nisam mogao dostatno odgovoriti na sadržaj pisma Vašeg presvijetlog i prepoštovanog gospodstva koje mi je nedavno uručeno, a u pogledu stanja Vaše dijeceze, nedavno preotete ispod turske vlasti, jer ne vidim da su ovi krajevi potpuno oslobođeni, budući da Turčin, pakleni neprijatelj kršćanskog imena, po čitavome području ne prestaje stalno provaljivati slobodno i bez ikakvih gubitaka, nanoseći vrlo velike štete jadnom kršćanskom svijetu. Štoviše, čini se da je već zatvorio prolaze kako između posada ne bi bilo veza i ne umara se gotovo svakog dana proljetati odavde i odande ričući kao lav i bijedni narod dijelom ubijati, a dijelom odvoditi na svoje područje u ropstvo bez povratka.

3 Stoga je položaj ovog jadnog kršćanskog svijeta, kojeg je već vrlo malo, nadasve žalostan, i ako se vrlo brzo ne pošalje neka pomoć da se suzbije neprijatelj, neka Vaše presvijetlo i prepoštovano gospodstvo pouzdano zna, da je uzaludno što smo se sve do sada trudili.

4 Ja sam, doduše, od Vašeg predšasnika¹⁸ blažene uspomene obavljao vikarsku inspekciju¹⁹ svih crkava na ovom potezu u prostiranju sve do Osijeka, jer je ondje granica zagrebačke dijeceze²⁰, predšasnik je pak davao svetu tekućinu i primao u redove one koje je trebalo rediti.²¹

5 Čuo sam kako je pred mnogo godina nastao spor između zagrebačkih i bosanskih biskupâ zbog Požege i tri druge župe²². Pokušavali su naime bosanski biskupi podložiti već spomenuta mjesta svojoj dijecezi bez ikakva temelja, budući da dekreti svete Apostolske stolice²³ jasno iskazuju da se bosanska dijeceza ne smije protezati preko Save, ovaj je spor između rečenih biskupa zagrebačkih i bosanskih mirovao sve do godine kada je za biskupa izabran sadašnji biskup bosanski²⁴. 6 On se prve godine svoga biskupovanja trudio više silom nego razumom dokazati da gore spomenuta mjesta pripadaju njegovoj dijecezi. I stvarno je, kao što sam netom i čuo i vidio u pismu generalu²⁵ koje je ovamo preneseno, Požegu i crkvu sv. Petra²⁶ ili darovao nekom prepoštu Fridrichu Otonu, grofu Svetog Rimskog Carstva,²⁷ ili ga je ne znam na koji način odredio za oficijala.

¹⁸ Zagrebački biskup Martin Borković (biskupovao od 1667. do 1687.).

¹⁹ Fra Luka Ibrišimović postaje 22. ožujka 1675. pod biskupom Borkovićem generalni vikar zagrebačkog biskupa za cijelu Slavoniju. Na toj dužnosti ostaje sve do smrti 1698.

²⁰ Fra Luka ovdje upozorava na neku mogućnost koja u datom trenutku nije legitimna. Vidi: A. LUKINović, *nav. dj.*, karta granica zagrebačke biskupije kroz stoljeća.

²¹ Prema ovom podatku proizlazi da je sve ostale poslove, koje je trebao izvršiti na nesigurnom području Slavonije, obavljao generalni vikar zagrebačkog biskupa, tj. fra Luka, dok je biskup radio ono što se moglo obaviti iz Zagreba.

²² Uz Požegu sporne su još bile župe Ratkov Potok, Garčin i Selci.

²³ U literaturi se, koliko je nama poznato, spominje samo dekret iz 1650. te odluka iz 1678.

²⁴ Fra Nikola Ogramić, bosanski biskup od 1669. do 1701.

²⁵ Iz Ibrišimovićeva konteksta nije posve jasno o kojem je generalu riječ. Vjerojatnije je da je to general franjevačkog reda nego vojni zapovjednik.

²⁶ Spomenuta crkva sv. Petra, koliko nam je poznato, nalazi se u Kaptolu, mjestu pokraj Požege, a ne u samom gradu kako se navodi u pismu.

²⁷ U dostupnoj literaturi o europskom plemstvu nismo uspjeli pronaći dokaz da je Fridrich Oton uistinu grof Svetog Rimskog Carstva (kako ga titulira fra L. Ibrišimović), niti da je potomak bilo koje niže plemićke obitelji.

7 Dok postoji ovaj poremećaj neka Vaše presvijetlo i prepoštovano gospodstvo nastoji što brže dobiti spor s rečenim biskupom, koji neće moći za odluku u tom predmetu pokazati ništa utemeljenoga, čime bi se mogao ili dalje parničiti ili udovoljiti svojoj nakani. 8 Ja ću sa svoje strane zajedno s ostalim mojim ocima franjevcima pokušati poslužiti Vašem presvijetlom i prepoštovanom gospodstvu u svemu što je moguće, a da bi Vaše presvijetlo i prepoštovano gospodstvo uzmoglo zrelije nastupati oko ishoda ovog nastojanja, odlučio sam poslati u ovoj prilici neke dekrete svete Apostolske stolice²⁸, za koje želim da nam se vrate.

U međuvremenu svađe i razmirice, koje su se do sada trajno zametale između znanih osoba²⁹, trebaju biti razmotrene u Rimu, a kao glavni temelj ima stajati to što su se biskupi bosanski trudili da se njima pripiše to područje očitim izmišljotinama, a ne razlozima, ne u žaru za duhovnom službom nego u težnji da ostanu u položaju sigurnijem za se, budući da u vrijeme Turaka zakoniti i pravi biskup nije to priječio.³⁰ 9 Budući pak da je doista krvavi neprijatelj Turčin, pod čijom se vlašću na rečeno pretendiralo, već uz pomoć Božju protjeran i dijeceza je očišćena od njega, i budući da nema ničega što bi pravog biskupa moglo spriječiti da upravlja svojim stadom i pazi na nj, s punim se pravom svaka ovca mora vratiti vlastitom pastiru da je on napasa, a sveta Apostolska stolica, koja je blaga i milostiva majka, ne bi u takvom poslu činila nepravdu.

10 Ono pak što Vaše presvijetlo i prepoštovano gospodstvo nudi da će mi pribaviti zaštitno otvoreno pismo, zahvaljujem i premnogo i neizmjereno za takvu milost i s dužnim poštovanjem odgovaram. 11 Budući da sam ja čovjek što su ga Turci više puta nadasve okrutno kažnjavali, više puta držan u tamnici sapet lancima uz opasnost po život, štoviše tri sam godine tražen radi kazne nabijanja na kolac, a već mi je sva životna snaga istrošena, preostaje mi, da bih mogao barem nekako stupiti pred svoga Otkupitelja, da za nekoliko preostalih dana života izaberem neko mjesto mira gdje bih mogao porazmisliti o prošlim vremenima i bar se nekim redom spremiti za put u vječnost. 12 I doista premda sam u postelji shrvan katarom i slabošću, ipak neću prestati zajedno sa gore spomenutim svojim ocima pružati dužnu i odanu službu Vašem presvijetlom i prepoštovanom gospodstvu. Zna li za što što bismo ja i moji oci mogli učiniti za veću slavu Božju u njegovoj službi, udostojite se narediti. Vidjet ćete, naime, i iskusiti da smo u svemu trajno spremni na službu Vašega presvijetloga i prepoštovanoga gospodstva kojemu želimo da bude dobra zdravlja i stalne sreće. Kao i neka Vas Bog itd. U Požegi 11. ožujka 1688.

13 Vašega presvijetloga i prepoštovanoga gospodstva

Odani sluga
brat Luka Ibrišimović
od Požege

²⁸ Nije poznato što je fra L. Ibrišimović poslao zagrebačkom biskupu.

²⁹ Zagrebačkog i bosanskog biskupa.

³⁰ Pečujski biskup.

14 P. S. Stavljam Vam na srce da nam se ovi dekreti u svoje vrijeme svakako opet vrate, i ne bih želio da bosanski biskup opazi da sam ja protiv njega ili da radim protiv njega, i stoga neka se Vaše presvijetlo i prepoštovano gospodstvo udostoji zadržati me u tajnosti. 15 Pisma koja ćete mi ubuduće pisati, povjerite koprivničkom župniku³¹, a on neka ih pošalje prepoštovanom i plemenitom gospodinu Ivanu Radmaniću³² dozapovjedniku Sv. Jurja³³. Tako će tim putem dobro upućena i poslana dospjeti do mene, a Vaše presvijetlo i prepoštovano gospodstvo neka odredi da se nigdje na putu ne zadržavaju. 16 Preporučujem se za slanje neke vremene pomoći koju valja slati istim putem, jer pod ovim opakim rodnom vojnika uistinu oskudjevamo živežem.

Summary

THE LETTERS OF FRA LUKA IBRIŠIMOVIĆ TO ALEKSANDAR MIKULIĆ THE BISHOP OF ZAGREB (1688)

The author is comparing original copies of two letters of fra Luka Ibrišimović to Aleksandar Mikulić the bishop of Zagreb with their existing published issues. On the basis of the resituated original and translation, the author analysed some aspects of historical circumstances regarding the letters. These letters are an important source because they reveal the relationship between newly appointed bishop and general vicar, who was appointed during administration of the previous bishop. Fra Luka in his letters explains situation in Slavonia emphasising that this state of affairs is not as good as the bishop probably thought they were. Namely, the population of Slavonia suffered from hunger and constant rides of Ottoman Turks, even though Slavonia in this period was »officially« liberated. The main cause of this poor situation fra Luka saw in the fact that the »new« Christian rulers did not do anything to help to the population of Slavonia. The author also provides a Latin transcription and Croatian translation of the letters.

³¹ Nije nam poznato je li koprivnički župnik u to vrijeme bio franjevac, budući da se u literaturi navodi kako su Ibrišimovićeve pisma upućivana preko franjevačkog samostana u Koprivnici. No to je još jedno pitanje koje proizlazi iz ovih pisama, a do odgovora bi trebalo doći iscrpnijim istraživanjem.

³² Daljnje podatke o ovoj osobi nismo uspjeli naći.

³³ Nismo sigurni koja je ova utvrda, s obzirom da se u široj okolici Požege nalaze dvije. Usp. bilj. 15 i 16 pratećeg teksta.